

INSTITUT USVOJENJA U UPOREDNOM PRAVU

Sažetak

Predmet istraživanja u radu predstavlja analiza instituta usvojenja koje je najvažniji oblik porodične zaštite dece bez roditeljskog staranja, a bazira se na zasnivanju srodničkog odnosa između deteta i novih roditelja. Usvojenje je društveni, pravni i emotivni proces, koji omogućava deci koju ne mogu ili ne žele da podižu biološki roditelji i srodnici da legalno i trajno postanu članovi porodice usvojitelja. Na osnovu navedenog, evidentna je relevantnost instituta usvojenja, te će posebna pažnja biti usmerena na komparativnu analizu odredaba kojima se ono reguliše u različitim zakonodavstvima. Iz navedenog proističe i cilj rada koji podrazumeva uporednopravni prikaz instituta usvojenja prema rešenjima koja su sadržana u pozitivnom švajcarskom, nemačkom, francuskom i ruskom zakonodavstvu. U okviru zaključnih razmatranja sumirano ćemo prikazati pravnu regulativu kojom je regulisan institut usvojenja u odabranim zakonodavstvima.

Ključne reči: usvojenje, usvojenik, usvojitelj, roditelj, uporedno zakonodavstvo.

1. Uvod

U savremenim pravnim sistemima usvojenje ima dvostruki karakter jer je istovremeno najpotpuniji oblik porodičnopravne zaštite dece bez roditeljskog staranja i forma koja ostvaruje roditeljski odnos između usvojitelja i usvojenika (Jović, 2005, p. 1226). Cvejić Jančić (2004, p. 89) navodi da usvojenje predstavlja poseban pravni način zasnivanja roditeljskog odnosa između tuđeg maloletnog deteta (usvojenika) i odraslog, punoletnog lica, tj. punoletnih lica (usvojlaca), koja iz određenih razloga nemaju svoje biološke potomke. Ipak činjenica da je lice koje želi da usvoji tuđe dete već postalo roditelj prirodnim, odnosno biološkim putem ne predstavlja prepreku za usvojenje, ali su u praksi takva lica retko zainteresovana za zasnivanje usvojenja. Usvojenje je najbolji oblik zaštite dece bez roditeljskog staranja zato što dete dobija porodicu sa istim funkcijama koje ima prirodna porodica (Kovaček Stanić, 2007, p. 343). U tom smislu su i navodi Kitanovičke (2006a, p. 193) da se u modernim pravnim sistemima institucijom usvojenja prevashodno

* Doktor pravnih nauka, docent, Univerzitet Privredna akademija u Novom Sadu, Pravni fakultet za privredu i pravosuđe u Novom Sadu, e-mail: krstincdalibor@yahoo.com

** Doktorand, Univerzitet Privredna akademija u Novom Sadu, Pravni fakultet za privredu i pravosuđe u Novom Sadu, sekretar Farmaceutskog fakulteta, Novi Sad, e-mail: vasiljkovicjovana5@gmail.com

obezbeđuje zaštita dece bez roditeljskog staranja pronalaženjem nove adoptivne porodice koja će preuzeti funkciju biološke porodice. Usvojenje se razlikuje od prirodnog roditeljskog odnosa po načinu nastanka i iz tog razloga sva zakonodavstva predviđaju uslove za zasnivanje usvojenja, tj. utvrđuju uslove njegove dopuštenosti. Sumirajući, Počuča (2010, p. 207) naglašava da se usvojenje može posmatrati kao pravni akt koji nastaje u zakonom propisanoj formi čija je posledica nastanak roditeljskog prava između tuđeg deteta i lica koje to dete usvaja. Međutim, roditeljski odnos je odnos koji se postavlja na osnovu rođenja i postoji između tačno određenih lica, vezan je za ličnost, ne može se prenositi, ukidati, menjati ili uspostavljati (Čović & Čović, 2013, p. 640). Znači da prestanak roditeljskog prava ne može ukinuti roditeljski odnos, ali vršenje roditeljskih prava i dužnosti su podložni pravnom regulisanju kroz institut usvojenja (Čović, 2017, p. 81).

U pravnoj teoriji i praksi govori se o dva oblika usvojenja: o potpunom i nepotpunom usvojenju. Nepotpunim usvojenjem zasniva se srodnički odnos između usvojitelja, s jedne strane, i usvojenika i njegovih potomaka, s druge strane, kao i prava i dužnosti koje su zakonom predviđene između roditelja i dece. Međutim, nepotpunim usvojenjem biološki roditelji deteta i njihovi krvni srodnici zadržavaju neka prava i dužnosti prema detetu, a i dete ima i dalje prava koja se temelje na srodstvu sa njegovim krvnim srodnicima, kao što je pravo na svoje prezime, pravo na nasleđivanje itd. (Draškić, 1998, p. 233). Ovaj oblik usvojenja može imati pozitivne efekte kada se usvajaju starija deca koja su razvila bliske odnose sa svojim krvnim srodnicima, pa bi iznenadni prekid ovih veza predstavljao traumu za dete (Kitanović, 2008, p. 484). S druge strane, zasnivanjem potpunog usvojenja usvojenik u potpunosti prelazi u porodicu usvojitelja i istovremeno sasvim napušta porodicu svojih krvnih srodnika, sa kojima ga više ne vezuju nikakva prava i obaveze (Jakovac Lozić, 2000, p. 32). Zajednička karakteristika ova dva usvojenja jeste da se u oba zasniva roditeljski odnos između usvojitelja i usvojenika sa svim pravima i dužnostima koja iz tog odnosa proizilaze. Posebna pažnja posvećena je usvojenju kao obliku zaštite dece bez roditeljskog staranja donošenjem Konvencije o pravima deteta, kojom je utvrđeno da je neophodno da usvojenje bude u skladu sa najboljim interesima deteta i koja proklamuje zaštitu njegovih osnovnih prava. Osnovna prava deteta, koja se jemče ovom konvencijom, jesu pravo na državljanstvo, pravo na identitet, kao i pravo da zna ko su mu roditelji, ako je to moguće i na život sa njima, osim kada je odgovarajućim postupkom ocenjeno da je odvajanje deteta u njegovom najboljem interesu (Čović & Čović, 2013, p. 636).

Danas usvojenje kao pravni institut dobija institucionalni karakter zato što nastaje pred nadležnim državnim organom po proceduri koja je strogo određena. Tako se npr. u nekim zakonodavstvima ono zasniva pred upravnim organima, a u nekim pred odgovarajućim sudovima. Takođe, u uporednom zakonodavstvu razlikuje se i stepen integrisanosti usvojenika u novu porodicu, te se razlikuju po tome da li poznaju potpuno ili nepotpuno usvojenje ili samo potpuno. Na osnovu komparativne analize instituta usvojenja u zakonodavstvima odabranih zemalja – Švajcarske, Nemačke, Francuske i Rusije – doći ćemo do saznanja na koji način je ovaj institut u njima regulisan.

2. Švajcarska

U Švajcarskoj institut usvojenja je regulisan u trećem poglavlju sedmog dela Švajcarskog građanskog zakonika (Schweizerisches Zivilgesetzbuch) tj. Saveznim zakonom o usvojenju iz 1972. godine, koji je inkorporiran u Švajcarski građanski zakonik. Švajcarski građanski zakonik (Zivilgesetzbuch) iz 1907. godine regulisao je i materiju usvojenja (nepotpuno usvojenje) u čl. 264–269. Odredbe ovog zakonika reformisane su 1972. godine donošenjem Saveznog zakona o usvojenju koji je stupio na snagu 1973. godine. Uz kasnije neznatne izmene ovaj zakon i danas predstavlja pozitivno zakonodavstvo Švajcarske u materiji usvojenja. Švajcarski zakonodavac predviđa da usvojitelji moraju ispuniti predviđene starosne uslove, kao i uslove koji se tiču trajanja braka. Ovaj zakon poznaje dve forme usvojenja, zajedničko i pojedinačno. Zajedničko usvojenje mogu ostvariti bračni parovi koji su navršili 35 godina života ili su u braku pet godina (čl. 264a). Nasuprot navedenom, pojedinačno usvojenje je namenjeno licima koja nisu u braku i koja moraju imati navršених 35 godina kako bi imala pravo da usvoje dete (čl. 264b). Osoba koja je u braku i koja je napunila 35 godina takođe može sama usvojiti dete ukoliko je zajedničko usvojenje nemoguće. Razlozi za nemogućnost zajedničkog usvojenja mogu biti to što je drugi supružnik nesposoban za rasuđivanje ili je više od dve godine odsutan i ne zna mu se adresa stanovanja. Isto važi i kada su supružnici rastavljeni više od tri godine. Odluku o usvojenju u švajcarskom pravu donosi nadležni administrativni organ, koji je može i poništiti ako prilikom njegovog zasnivanja nisu bile ispunjene pretpostavke za usvojenje. Pre usvojenja neophodan je probni smeštaj usvojenika kod usvojitelja koji traje godinu dana. U tom periodu budući usvojitelji se brinu o budućem usvojeniku, o njegovom zdravlju, vaspitanju, obrazovanju, odnosno o njegovom životu i na osnovu rezultata koje procenjuje socijalna služba donose se zaključci da li bi zasnivanje usvojenja bilo korisno za dete (Kitanović, 2008, p. 471).

Švajcarski zakonodavac je još u prvom Građanskom zakoniku iz 1907. godine dopuštao usvojenje i punoletnih i maloletnih lica, a tako je i danas, s tim što se mogu usvajati i lica koja su delimično ili potpuno lišena poslovne sposobnosti (Kitanović & Ignjatović, 2013, p. 172). Znači zakonodavac dopušta i usvajanje punoletnih lica, kao i lica kojima je oduzeta ili ograničena poslovna sposobnost i koja su stavljena pod starateljstvo. Da bi se usvojila udata ili oženjena osoba, potreban je pristanak njenog supružnika, dok se punoletna osoba može usvojiti ako joj je zbog duševnih ili telesnih nedostataka potrebna stalna pomoć, a usvojitelji su joj bar pet godina pružali konstantnu negu ili je osoba živela u zajednici sa usvojiteljima (čl. 266).

Po švajcarskom pravu neophodno je da usvojenik bude 16 godina mlađi od usvojitelja i potrebno je da se saglasi sa usvojenjem ukoliko je sposoban za rasuđivanje (član 265). Da bi usvojenje bilo punovažno, potrebna je saglasnost oba roditelja deteta. Ipak roditelji ne mogu dati saglasnost pre nego što istekne rok od šest nedelja, s tim što imaju mogućnost i da je opozovu šest nedelja od njenog davanja (čl. 265a i 265b). Švajcarski zakonodavac propisuje da se roditeljima deteta ne mogu otkriti identifikacioni podaci o usvojiteljima (čl. 268b), što znači da su podaci o zasnovanom usvojenju nedostupni

biološkim roditeljima deteta i usvojenje za njih predstavlja tajnu. Ipak dete ima pravo da sazna istinu o svom prirodnom poreklu budući da je referendumom 1992. godine u Švajcarskoj izglasana odredba Ustava kojom se predviđa da se licu garantuje pravo pristupa podacima o njegovim precima (Kovaček Stanić, 1997, p. 5). Ovom odredbom je i usvojenom detetu priznato pravo da sazna istinu o svom poreklu i na osnovu te odredbe izvršena je reforma Građanskog zakonika Švajcarske. Na ovaj način dete može otkriti istinu o svom poreklu, odnosno lične podatke bioloških roditelja, ukoliko mu usvojitelji saopšte da je usvojen. Kada usvojeno dete napuni 18 godina, ono može tražiti informacije o svojim biološkim roditeljima, a nadležni organ pre davanja informacija ima obavezu da obavesti biološke roditelje o zahtevu deteta. Ukoliko oni odbiju lični kontakt sa usvojenikom, neophodno ga je informisati o tome (čl. 268c). Važno je naglasiti da je u nekim situacijama, kao što je hitna medicinska intervencija (npr. transplantacija koštane srži i sl.), neophodna pomoć bioloških roditelja, jer nju mogu obezbediti samo krvni srodnici (Čović & Čović, 2013, p. 636).

3. Nemačka

Institut usvojenja u Nemačkoj regulisan je Nemačkim građanskim zakonikom (Bürgerliches Gesetzbuch) koji predviđa potpuno usvojenje kao jedini oblik usvojenja. Potpuno usvojenje pojavljuje se od 1977. godine kada je zakonodavac predvideo ovaj oblik usvojenja kao jedini (Čović, 2014, p. 285).

Adoptivnu sposobnost poseduju lica koja su navršila 25 godina, a ako usvojitelj usvaja svog pastorka, potrebno je da napuni 21 godinu života. Ako bračni par usvaja dete, potrebno je da jedan supružnik napuni 25, a drugi 21 godinu života (par. 1743). Relevantno je naglasiti da nemački zakonodavac odredbama Zakona o registrovanom partnerstvu, koji je stupio na snagu 2001. godine a 2004. izmenjen, istopolnim parovima odobrava usvojenje, ali samo usvojenje biološkog deteta partnera. Međutim, po odluci Saveznog ustavnog suda Nemačke dozvoljeno je da istopolni partner može da usvoji i usvojeno dete svoga partnera, ali su potrebne i izmene Zakona u tom smislu (Čović, 2014, p. 286).

Odluku o usvojenju nadležni organ donosi kada je usvojenik određen vremenski period boravio kod usvojitelja. Ovaj boravak ima veoma važnu svrhu, koja ima za cilj da proveriti da li su usvojenik i usvojitelj podobni za usvajanje, kao i to da li je u interesu deteta da bude usvojeno od strane određenih usvojitelja (par. 1744). Veoma je važno to da nemački zakonodavac ne dozvoljava usvojenje ako je ono u suprotnostima sa interesima biološke dece ili ako će interesi usvojenika biti ugroženi zbog postojanja biološkog potomstva (par. 1745).

Po nemačkom pravu, za punovažno zasnivanje usvojenja neophodna je saglasnost deteta, staratelja ili roditelja. Biološki roditelji mogu dati saglasnost za usvojenje tek kada dete napuni osam nedelja, a mogu dati i blanko saglasnost ili saglasnost da dete usvoje tačno određeni usvojitelji. Nemački građanski zakonik u par. 1747 veoma

precizno razrađuje situaciju kada vanbračni otac može dati saglasnost i pre nego što se rodi dete. Čović (2014, p. 287) navodi da je svrha ove odredbe brže zbrinjavanje dece bez roditeljskog staranja zasnivanjem usvojenja i stvaranjem blagovremenih uslova za to. Međutim, ukoliko su roditelji nedostupni ili je nepoznato prebivalište i boravište, saglasnost nije potrebna. S druge strane, ako je dete napunilo 14 godina, ono daje saglasnost za usvojenje, koju može i opozvati pre pravosnažnosti odluke o zasnivanju usvojenja, s tim da pristanak odobrava zakonski zastupnik. A kada je dete mlađe od 14 godina, pristanak u njegovo ime daje zakonski zastupnik, a njegov pristanak se može zameniti odlukom starateljskog suda u situacijama kada je on neopravdan. Starateljski sud daje odobrenje i u situaciji kada su usvojenik i usvojilac različitog državljanstva, osim ako je merodavno nemačko pravo (par. 1746).

Odluka o usvojenju se zasniva odlukom starateljskog suda, a usvojenjem se dete integriše u porodicu usvojitelja i prekida sve odnose sa svojom biološkom porodicom. Ipak, ukoliko jedan supružnik usvaja dete drugog supružnika, srodnički odnos između deteta i srodnika prirodnog roditelja koji nije u braku sa usvojiteljem se ne gasi, i to pod uslovom da je brak prirodnog roditelja prestao smrću, a umrli roditelj se za života brinuo o detetu (par. 1756). Odluku o zasnivanju usvojenja starateljski sud može i poništiti, osim ako bi to u velikoj meri štetilo interesima usvojenika. Slučajevi u kojima je moguće poništenje usvojenja su: ako je ono zasnovano bez zahteva usvojitelja, bez saglasnosti roditelja ili deteta koje je navršilo 14 godina i po sili zakona se ukida ako usvojitelj zaključni brak sa usvojenikom ili njegovim potomkom.

Nemački zakonodavac predviđa i usvojenje punoletnih lica, na koje se analogno primenjuju propisi o usvojenju maloletnika. Paragrafom 1767 je naglašeno da usvojenje posebno treba dozvoliti ako se između punoletnog usvojenika i usvojitelja već razvio roditeljski odnos. Usvojenje punoletne osobe ima nepotpuno dejstvo zato što se ne prostire na srodnike usvojitelja, kao i na supružnike usvojitelja i usvojenika. Ipak usvojenje punoletnog lica može imati i potpuno dejstvo ako to nije u suprotnosti sa interesima roditelja punoletnog usvojenika. Naime, usvojenje punoletnog lica ima potpuno dejstvo ako se istovremeno usvajaju braća i sestre, od kojih su neki punoletni, a neki maloletni, ako se usvaja lice koje je kao maloletno prihvaćeno od porodice usvojitelja, ako usvojitelj usvaja punoletno lice svog supružnika i ako osoba koja se usvaja u trenutku podnošenja zahteva za usvojenje starateljskom sudu nije bila punoletna (par. 1772).

Što se tiče tajnosti usvojenja, nemačko pravo ga načelno prihvata, iako nemački ustav sadrži jasno određene odredbe o pravu deteta na porodicu i na njegovo saznanje o vlastitom poreklu, a porodičnopravno shvatanje majke povezano je sa činjenicom porođaja majke, a ne sa njenim upisom majčinstva u matičnu knjigu rođenih (Hrabar, 2008, p. 1135). Međutim, činjenice koje su u vezi sa usvojenjem mogu se otkriti na osnovu dozvole usvojitelja i usvojenika (par. 1758). Originalno uverenje o rođenju deteta, koje sadrži podatke o roditeljima i njihovoj adresi, dostupni su ukoliko to zahteva usvojitelj i usvojenik koji je stariji od 16 godina. Ako bude otkriveno boravište bioloških roditelja, agencija za usvojenje uspostavlja komunikaciju sa njima i od njihove odluke zavisi da li će doći do kontakta. Za dete je važno da sazna istinu o svom poreklu. Kao potvrdu za

ovo navode se i najnovija medicinska istraživanja koja pokazuju da je veoma važno da ljudi poznaju svoje genetsko nasleđe i to ne samo iz psiholoških nego i iz zdravstvenih razloga, s obzirom na to da postoje mnoge bolesti koje su genetski uslovljene, a samim tim i nasledne, te njihovo dijagnostikovanje i lečenje može biti znatno uspešnije ukoliko se na vreme trasira put njihovog prenošenja (Draškić, 2013, p. 229).

4. Francuska

Institut usvojenja u Francuskoj regulisan je Građanskim zakonikom (Code civil), i to u osmom delu prve knjige, odredbama čl. 343–372. Odredbe o usvojenju su u više navrata reformisane, a najrelevantnija reforma je izvršena 1966. godine kada su uvedena dva oblika usvojenja – potpuno usvojenje i obično usvojenje – koja su uz minimalne kasnije modifikacije i danas prisutna u francuskom pravu (Kitanović, 2006b, p. 286-287).

Francuski zakonodavac propisuje da supružnici mogu zajedno da usvoje dete ako su u braku dve godine ili ako su oboje napunili 28 godina. Međutim, ako dete želi da usvoji samo jedna osoba koja je u braku, ona to može učiniti, ali je potrebna saglasnost drugog supružnika. Ipak, ako on nije sposoban da izrazi svoju volju, npr. trajno je nesposoban za rasuđivanje ili nije više u bračnoj zajednici sa supružnikom, njegov pristanak nije potreban (čl. 343). Osoba koja živi sama takođe može usvojiti dete, ali mora biti starija od 28 godina. A kada je u pitanju usvojenje deteta drugog supružnika, uslov koji se odnosi na godine života ne mora biti ispunjen.

Građanskim zakonikom propisano je da razlika u godinama između usvojioca i usvojenika mora iznositi najmanje petnaest godina, a ako se usvaja dete supružnika, dozvoljena je razlika od deset godina. Ipak ovaj uslov nije precizan jer su moguća odstupanja. Preciznije, ako postoje opravdani razlozi, sud može da donese odluku o usvojenju, iako je razlika u godinama između usvojioca i usvojenika ispod zakonom propisane (čl. 344).

Kao što smo naveli, francuski zakonodavac razlikuje dva oblika usvojenja, te je neophodno ispuniti određene uslove u zavisnosti o kom usvojenju se radi. Tako je potpuno usvojenje moguće ako je dete mlađe od petnaest godina i ako je u domu usvojioca provelo najmanje šest meseci. Ipak, uz ispunjenje određenih uslova, moguće je usvojiti i decu koja su starija od petnaest godina i to ako je dete pre nego što je navršilo petnaest godina života bilo primljeno u cilju usvojenja od strane osobe koja nije ispunjavala zakonske uslove za potpuno usvojenje, pa zato ova forma usvojenja nije mogla biti ispunjena i ukoliko je dete pre nego što je napunilo petnaest godina bilo predmet običnog usvojenja. Kada usvojenik ima više od trinaest godina, potrebno je da se saglasi sa usvojenjem (član 345). Relevantno je naglasiti da francuski zakonodavac precizno navodi koja deca mogu biti usvojena. To su deca čije usvojenje odobravaju roditelji ili porodični savet. U francuskom pravu, ako je dete bez oba roditelja, formira se porodični savet koji donosi odluke koje se tiču deteta (Draškić, 1988, p. 294). Takođe, to su deca koja su pod starateljstvom države i deca koja su proglašena napuštenom. Kada je izvršena reforma odredaba o usvojenju 1966. godine,

francuski zakonodavac je uveo usvojenje određene kategorije dece – napuštene dece. To su deca koja se sudskom odlukom, na zahtev ovlašćenih subjekata i uz ispunjenje zakonom predviđenih uslova, proglašavaju napuštenom (Đuretić, 1982, p. 23). Danas su ovi uslovi predviđeni odredbom čl. 350 Građanskog zakonika.

Usvojenje se zasniva na osnovu odluke suda i na molbu usvojioca. Nakon molbe usvojioca, sud za građanske sporove donosi odluke, odnosno proverava da li su ispunjeni zakonski uslovi za usvojenje i da li je ono u interesu deteta, a sudska odluka o usvojenju deteta se ne obrazlaže. Rok za donošenje ove odluke je šest meseci od trenutka podnošenja zahteva (čl. 353).

Po francuskom zakonodavstvu potpunim usvojenjem dete dobija poreklo kojim se zamenjuje njegovo prvobitno poreklo, te usvojenik u porodici usvojioca ima ista prava i obaveze kao i deca rođena u braku (čl. 358). Znači da usvojenik prestaje da pripada svojoj biološkoj porodici, osim kada je reč o krvnom srodstvu kao smetnji za stupanje u brak. Izuzetak predstavlja i usvojenje biološkog deteta jednog supružnika od strane drugog supružnika, jer se detetu ostavlja njegovo prvobitno poreklo u odnosu na tog supružnika i njegovu porodicu (čl. 356).

Kada je u pitanju potpuno usvojenje, francuski zakonodavac usvaja princip apsolutne tajnosti. To znači da usvojenik ne može dobiti informacije o svojim biološkim roditeljima. Navedenom doprinosi i to što je propisano da je zakonom predviđena mogućnost upisa deteta u registre bez navođenja imena roditelja (Kovaček Stanić, 1997, p. 179). Na ovaj način je uskraćeno pravo deteta da sazna istinu o svom poreklu. Pored usvojenog principa apsolutne tajnosti, francuski zakonodavac je uveo i mogućnost anonimnog porođaja i pravo roditelja da ne otkrije svoj identitet. Anonimni porođaj Zakonom br. 93-22, 1993. godine uveden je u Građanski zakonik (čl. 341-1) i formulisan kao pravo žene. U Francuskoj su pravila anonimnog porođaja više puta dopunjavana i menjana, a bilo je pokušaja da se ovaj institut potpuno ukine. Jedan takav pokušaj rezultirao je donošenjem Zakona br. 2002-93, koji je usvojen 2002. godine. Ovaj zakon i dalje garantuje anonimni porođaj, ali i mogućnost da dete sazna sve ili samo neke podatke o svom medicinskom poreklu (Ponjavić & Palačković, 2017, p. 27). Naime, majka prilikom prijema u zdravstvenu ustanovu može da traži da činjenica o njenom prijemu i njenom identitetu ostane skrivena. Takođe, ona može da ostavi zapečaćen koverat o svom zdravlju, zdravlju oca deteta i svom identitetu, kako je i predviđeno Građanskim zakonikom (čl. 341) i Zakonikom o socijalnoj delatnosti i porodicama (čl. 222). U situaciji kada majka nakon porođaja ostavi dete i napusti ustanovu u kojoj se porodila, njena legitimna odluka ima direktnu posledicu po zaštitu prava deteta na identitet, što znači da je dete sprečeno da, u eventualnom sudskom postupku, utvrdi svoje poreklo u odnosu na majku, a time i u odnosu na oca (Petrović & Blašković, 2014, p. 83). Ipak, odredbom čl. 352 Građanskog zakonika olakšan je položaj oca, tako da otac deteta koje je rođeno anonimno može da traži pomoć prokuratora kako bi pronašao dete, ali ne može da uspostavi potpun pravni odnos sa detetom zato što nakon usvojenja deteta nije dozvoljeno njegovo priznanje (Čović & Čović, 2013, p. 637).

Jedna od relevantnih novina koja je predviđena Zakonom iz 2002. godine jeste konstituisanje Nacionalnog saveta za pristup poreklu. Nadležnost ove institucije jeste da prima zahteve lica koja traže da se utvrdi njihovo poreklo i da nakon toga uspostavi kontakt sa biološkom majkom deteta tražeći izjašnjenje da li ona želi da otkrije svoj identitet. Majka je bila ta koja donosi odluku da li će dete saznati svoje poreklo ili neće, što znači da je pristup istini o poreklu samo mogućnost, ne i pravo. Međutim izmenama Zakona iz 2009. godine, prihvaćena je mogućnost utvrđivanja materinstva u slučaju anonimnog porođaja, što znači da je bez izuzetka uvedeno pravo deteta na tužbu za utvrđivanje materinstva (čl. 325 Građanskog zakonika). Takođe, pravo na tužbu je stekao i otac koji je svoje očinstvo zasnovao prenatalnim priznanjem (Ponjavić & Palačković, 2017, p. 27).

Pored potpunog usvojenja, koje je neopozivo (čl. 359), francuski zakonodavac reguliše i obično usvojenje. Ono je dopušteno bez obzira na starost usvojenika, što znači da mogu biti usvojena i maloletna i punoletna lica. U roku od petnaest dana od pravosnažnosti, odluka kojom se odobrava obično usvojenje upisuje se u matičnu knjigu na zahtev državnog javnog tužioca. Pri tome se evidentira odluka o usvojenju, kao statusna promena, a usvojioci se ne upisuju kao roditelji. Prilikom ovog oblika usvojenja, usvojenik dobija prezime usvojioca koje dodaje svom prezimenu. Ipak, na zahtev usvojioca, sud može da donese odluku da usvojenik nosi samo prezime usvojioca (čl. 363). Običnim usvojenjem zasniva se roditeljski odnos između usvojitelja i usvojenika, što dovodi do nastanka srodničkog odnosa između usvojitelja i usvojenika i njegovih potomaka. Međutim, usvojenik iz običnog usvojenja zadržava sva prava u porodici iz koje potiče, a naročito nasledna.

Kao posledica običnog usvojenja nastaju obaveze izdržavanja između usvojitelja i usvojenika, s tim što su otac i majka usvojenika dužni da daju izdržavanje ako usvojitelji nisu u mogućnosti. Takođe, usvojenik nasleđuje usvojitelje kao zakonski i nužni naslednik prvog naslednog reda, s tim da usvojenik i njegovi potomci nemaju svojstvo nužnog naslednika u odnosu na usvojiočeve srodnike (čl. 367 i 368).

Poništaj običnog usvojenja je moguć i za njega je nadležan sud, s tim da presuda kojom se poništava usvojenje mora biti obrazložena. Takođe, poništenje običnog usvojenja nema retroaktivno dejstvo nego se odnosi samo na budućnost (čl. 370).

5. Rusija

Institut usvojenja u Rusiji regulisan je Porodičnim zakonikom Ruske Federacije (Семейный кодекс Российской Федерации) iz 1995. godine koji je više puta menjan i dopunjavan – poslednji put februara 2020. godine. Zakonodavac propisuje samo jedan oblik usvojenja – potpuno usvojenje.

Članom 127 propisano je da usvojitelji mogu biti oba supružnika zajedno, jedan supružnik uz pristanak drugog supružnika, kao i lice koje nije u braku. Istim članom je taksativno navedeno da to ne mogu biti lica koja su poslovno nesposobna ili imaju ograničenu sposobnost, lica koja su lišena roditeljskog prava ili im je sudskom odlukom

to pravo ograničeno, bivši usvojitelji ako je usvojenje prestalo usled njihove krivice, kao i lica koja su nepravilno obavljala dužnost staraoca i zbog toga su razrešena te dužnosti, osobe koje u momentu usvojenja nemaju odgovarajuće prihode i čiji stambeni uslovi ne zadovoljavaju propisane uslove u pogledu tehničkih i zdravstvenih uslova, lica koja imaju dosije u kriminalnoj evidenciji zbog osude za krivično delo protiv života i zdravlja građana, kao i osobe koje iz zdravstvenih razloga ne mogu biti roditelji, a spisak bolesti usled kojih lice ne može da usvoji dete propisuje Vlada Ruske Federacije.

Razlika u godinama između usvojitelja i usvojenika mora biti najmanje 16 godina. Navedena razlika mora postojati jedino kada je usvojitelj lice koje nije u braku. Ipak, sud može svojom odlukom da smanji ovu razliku iz opravdanih razloga. S druge strane, kada dete usvaja maćeha ili očuh, razlika u godinama kao uslov za zasnivanje usvojenja ne postoji (čl. 128).

Radi zasnivanja usvojenja potrebna je saglasnost roditelja, koja se mora dati u formi overene izjave, s tim što roditelji imaju pravo da povuku saglasnost pre donošenja sudske odluke. Ako je dete starije od deset godina, potrebna je i njegova saglasnost. Jedino ako je pre podnošenja zahteva za usvojenje dete živelo u porodici usvojitelja, može biti odobreno usvojenje bez dobijanja saglasnosti usvojenog deteta (čl. 132). Takođe, ruski zakonodavac odredbom čl. 129 propisuje da roditelji mogu dati saglasnost za usvojenje tek nakon rođenja deteta. Međutim, ako se usvaja dete čiji su roditelji maloletni, potrebna je saglasnost njihovih roditelja, tj. babe i dede deteta ili staraoca. S druge strane, propisano je da saglasnost nije potrebna kada su roditelji nepoznati, u slučaju kada su lišeni roditeljskih prava ili ako više od šest meseci nisu živeli zajedno sa detetom izbegavajući svoje obaveze u vezi sa izdržavanjem i obrazovanjem deteta (čl. 130). Ukoliko se usvojenik nalazi u hraniteljskoj porodici, neophodna je saglasnost hranitelja ili pak direktora ustanove socijalne ili zdravstvene zaštite ako se dete nalazi u nekoj od njih. Moguće je da sud donese odluku i kada nedostaju neophodne saglasnosti ukoliko za to postoje opravdani razlozi (čl. 132).

U zakonodavstvu Rusije usvojenje se zasniva na osnovu odluke suda kojom odlučuje o izjavi lica zainteresovanih da usvoje dete. Pri tome je neophodno učešće usvojlaca, agencije za starateljstvo, staratelja i tužioca. Pored toga obavezan je i zaključak organa starateljstva o njegovoj usaglašenosti sa interesima usvojenog deteta, kao i podaci o ličnom kontaktu usvojlaca. Od dana pravosnažnosti sudske odluke o usvojenju deteta nastaju i prava i dužnosti usvojitelja i usvojenika, a sud je dužan da u roku od tri dana pošalje izvod odluke telu koje je nadležno za registraciju usvojenja prema mestu donošenja odluke.

Kako bi se obezbedila tajnost usvojenja, na zahtev usvojitelja mogu biti promenjeni datum i mesto rođenja usvojenika. Promena datuma rođenja usvojenika je dozvoljena jedino kada se usvaja dete mlađe od godinu dana (čl. 135). Takođe, na zahtev usvojitelja, sud može doneti odluku da se oni upišu u matičnu knjigu rođenih kao roditelji, s tim da je potrebna i saglasnost deteta ako je ono navršilo deset godina života. Ipak i ako usvojitelji nisu upisani u matičnu knjigu rođenih kao roditelji usvojenika, zato što nisu to zahtevali, usvojenje proizvodi sva dejstva potpunog usvojenja.

Interesantno rešenje ruskog zakonodavstva jeste da rođenu braću i sestre ne mogu usvojiti različite osobe zato što se smatra da njihovo razdvajanje može loše uticati na dečju psihu koja je osetljiva, kao i na njihov mentalni razvoj. Mogućnost razdvajanja dece postoji samo ako bi ono bilo u interesu deteta (Čović & Čović, 2017, p. 333).

Ruski zakonodavac garantuje tajnost postupka usvojenja, a i samo usvojenje. Tako se tajnost postupka zasnivanja usvojenja odnosi na sudiju koji je doneo odluku o usvojenju, službenike koji sprovode njegovu registraciju, a i na osobe koje su na bilo koji način informisane o usvojenju. Oni u skladu sa odredbom čl. 139 Porodičnog zakona Rusije snose odgovornost i biće odgovorni u skladu sa Zakonom. Što se tiče prava deteta da zna svoje poreklo, rusko pravo prihvata princip apsolutne tajnosti usvojenja. Kao što smo videli, tajnost usvojenja podrazumeva i mogućnost promene mesta i datuma rođenja usvojenika, ukoliko to traže usvojitelji, što onemogućava usvojeniku da sazna identitet svojih bioloških roditelja. Kitanovička (2008, p. 483) navodi da je ova mogućnost specifičnost ruskog prava i da se retko sreće u uporednom pravu. Naime, prilikom zasnivanja usvojenja originalna uverenja su fizički uništavana i na taj način je u potpunosti onemogućavano dobijanje informacija o prirodnim roditeljima.

6. Zaključak

Po pitanju pravnog uređenja instituta usvojenja u analiziranim zakonodavstvima može se zaključiti da je ova materija detaljno, jasno i precizno regulisana. Zakonodavci predviđaju ispunjavanje određenih materijalnih i formalnih uslova kako bi proces usvajanja bio uspešan. Pri tome su u njima prisutne izvesne razlike prilikom regulisanja ovog instituta, ali bez obzira na to ono je koncipirano tako da, pre svega, bude u funkciji zaštite najboljeg interesa deteta i stvaranja adekvatnih uslova za njegovo zbrinjavanje u porodicu usvojlaca. Dete koje se usvaja je centralna ličnost u odnosu na usvojenje, te se podrazumeva da je usvojenje korisno za usvojenika i da je zasnovano u njegovom interesu. Dobrobit deteta je osnovni princip kojim se treba rukovoditi u realizaciji svakog konkretnog usvojenja, a porodica je primarna sredina u kojoj dete dobija ono što je neophodno za njegovu dobrobit, odnosno zadovoljavanje fizičke, emocionalne, socijalne, duhovne i kulturne potrebe, naročito u fazi razvoja, ali i tokom celog života.

Pošto usvojenje treba što vernije da podražava prirodni roditeljski odnos, savremena zakonodavstva, kao poseban uslov za zasnivanje usvojenja, propisuju određenu razliku u godinama između usvojlaca i usvojenika. Tako ruski i švajcarski zakonodavci propisuju da razlika u godinama između usvojitelja i usvojenika mora biti najmanje 16 godina, dok je francuskim građanskim zakonikom propisano da ona mora iznositi najmanje 15 godina. Ipak u svim zakonodavstvima u izuzetnim okolnostima dozvoljena su i određena odstupanja.

Mogu se adoptirati maloletna deca, ali je u zakonom predviđenim slučajevima dopušteno usvojenje i punoletnih osoba, koje po pravilu ima ograničeno dejstvo. Tako je npr. u švajcarskom pravu dopušteno usvajanje punoletnih osoba kojima je zbog telesnih

ili duševnih nedostataka potrebna stalna pomoć, a i nemački zakonodavac predviđa i usvojenje punoletnih lica, na koje se analogno primenjuju propisi o usvojenju maloletnika. S druge strane, rusko pravo ne predviđa usvojenje punoletnih lica, dok je u francuskom zakonodavstvu dopušteno usvajanje punoletnih lica kada je reč o običnom usvojenju.

Zakonom su predviđene dve vrste usvojenja: nepotpuno i potpuno. U pravnom smislu nepotpuno usvojenje predviđa paralelno postojanje građanskog i krvnog srodstva, dok potpunim usvojenjem usvojeno dete trajno i potpuno ulazi u porodicu usvojlilaca i stiče porodični status kao da je njegov prirodni potomak.

Na osnovu sprovedenog istraživanja možemo zaključiti da je u uporednom zakonodavstvu dominantan stav da institut usvojenja treba da obezbedi potpunu integraciju usvojenika u porodicu usvojlilaca i da prekine sve veze sa porodicom iz koje potiče, a to se može jedino potpunim usvojenjem koje i poznaju sva analizirana zakonodavstva. Stoga potpuno usvojenje predstavlja dominantan oblik usvojenja u savremenom pravu i, s obzirom na dalekosežne posledice, za punovažno zasnivanje usvojenja moderna prava propisuju brojne materijalne i formalne uslove koji moraju biti ispunjeni. Naime, većina savremenih pravnih sistema poznaje samo potpuno usvojenje kao jedini oblik usvojenja, npr. nemačko, rusko i švajcarsko pravo, dok izuzetak predstavlja francusko pravo koje poznaje i nepotpuni oblik usvojenja. Pored toga francuski zakonodavac uvodi mogućnost anonimnog porođaja i pravo roditelja da ne otkriju svoj identitet, što je u direktnoj suprotnosti s pravom deteta da sazna svoje poreklo. S druge strane, u Švajcarskoj je usvojenom detetu priznato pravo da dobije informacije o svom poreklu kada navršši 18 godina, a u Nemačkoj kada navršši 16 godina, dok su francuski i ruski zakonodavci usvojili princip apsolutne tajnosti potpunog usvojenja, što znači da usvojenik ne može dobiti podatke o biološkim roditeljima. Smatramo da rešenja francuskog i ruskog zakonodavca zaslužuje kritiku zato što nisu u skladu s pravom deteta da sazna istinu o svom poreklu, koje je kao neprikosnovenno pravo proklamovano Konvencijom o pravima deteta. Na osnovu navedenog možemo zaključiti da rešenja francuskog i ruskog zakonodavca nisu u skladu s pravom deteta da sazna svoje poreklo, koje je proklamovano i u međunarodnim dokumentima.

Analiziranjem instituta usvojenja u odabranim zakonodavstvima zaključujemo da ono nije jednostavna pravna transakcija, naprotiv, to je složeno društveno i emocionalno iskustvo, koje ima doživotne posledice po sve njegove učesnike. Ipak, smatramo da usvojenje može u potpunosti da ispuni svoju svrhu jedino kada usvojioci koji usvajaju dete čine to u interesu deteta.

Literatura

- Cvejić Jančić, O. 2004. *Porodično pravo: knjiga 2: roditeljsko i starateljsko pravo*. 2 izd. Novi Sad: Pravni fakultet u Novom Sadu.
- Čović, A. & Čović, D. 2013. Izbor koncepta usvojenja sa aspekta zaštite prava deteta na saznanje svog porekla. *Zbornik Matice srpske za društvene nauke*, 63(4), pp. 635-652.

- Čović, A. 2014. Usvojenje u nemačkom i austrijskom pravu. *Strani pravni život*, 3, pp. 285-305.
- Čović, A. & Čović, D. 2017. Usvojenje u pravu Rusije. U: Mrvić Petrović, N., Kršljanin, N. & Zirojević, M. (ur.) *Uvod u pravo Rusije*. Beograd: Institut za uporedno pravo: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, pp. 329-340.
- Čović, A. 2017. *Prava deteta: evolucija, realizacija i zaštita*. Beograd: Institut za uporedno pravo.
- Draškić, M. 1998. *Porodično pravo*. Beograd: Dosije.
- Draškić, M. 2013. Biomedicinski potpomognuto oplodjenje. U: Vasić, R. & Krstić, I. (prir.) *Razvoj pravnog sistema Srbije i harmonizacija sa pravom EU: prilozi Projektu 2012: kolektivna monografija*. Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu: Centar za izdavaštvo i informisanje, pp. 219-235.
- Đuretić, N. 1982. *Usvojenje: teorija i zakonodavna praksa*. Zagreb: August Cesarec.
- Hrabar, D. 2008. Posvojenje na razmeđi interesa posvojitelja i posvojenika. *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, 58(5), pp. 1107-1139.
- Jakovac Lozić, D. 2000. *Posvojenje*. Split: Pravni fakultet Sveučilišta u Splitu.
- Jović, O. 2005. Usvojenje kao način ostvarivanja roditeljstva. *Pravni život*, 54(9), pp. 1225-1235.
- Kovaček Stanić, G. 2007. *Porodično pravo: partnersko, dečje i starateljsko pravo*. 2. izd. Novi Sad: Pravni fakultet.
- Kovaček Stanić, G. 1997. *Pravo deteta da zna svoje poreklo*. Novi Sad: Pravni fakultet.
- Kitanović, T. 2006a. Međudržavno usvojenje i Konvencija o zaštiti dece. *Pravni život*, 55(10), pp. 193-202.
- Kitanović, T. 2006b. Usvojenje prema Francuskom građanskom zakoniku. U: Stanković, G. (ur.), *Dve stotine godina od donošenja Francuskog građanskog zakonika: uticaj Francuskog građanskog zakonika na srpsko pravo*. Niš: Pravni fakultet, pp. 285-301.
- Kitanović, T. 2008. Pravni režim usvojenja u uporednom pravu. *Pravni život*, 57(10), pp. 467-484.
- Kitanović, T. & Ignjatović, M. 2013. Evolucija ustanove usvojenja od rimskog do savremenog prava. *Zbornik radova Pravnog fakulteta, Novi Sad*, 47(4), pp. 163-184.
- Petrović, K. M. & Blašković, T. 2014. Pravo deteta na identitet. *Trendovi u poslovanju*, 1(3), pp. 79-87.
- Počuča, M. 2010. *Porodično pravo*. Novi Sad: Pravni fakultet za privredu i pravosuđe.
- Ponjavić, Z. & Palačković, D. 2017. Pravo na anonimni porođaj. *Stanovništvo*, 55(1), pp. 21-40.

Pravni izvori

- Francuski Građanski zakonik (Code civil). Dostupno na: <https://www.admin.ch/opc/fr/classified-compilation/19070042/index.html> (18.8.2019).
- Nemački građanski zakonik (Bürgerliches Gesetzbuch). Dostupno na: <https://www.gesetze-im-internet.de/bgb/> (12.8.2019).

Porodični zakon Ruske Federacije (Семейный кодекс Российской Федерации).
Dostupno na: <https://legalacts.ru/kodeks/SK-RF/> (pristup: 24.8.2019).
Švajcarski građanski zakonik (Schweizerisches Zivilgesetzbuch). Dostupno na:
<https://www.admin.ch/opc/de/classified-compilation/19070042/index.html>
(10.8.2019).

Dalibor M. Krstinić, PhD

Assistant Professor, University of Business Academy in Novi Sad, Faculty of Law for
Commerce and Judiciary, Novi Sad, Serbia
e-mail: krstinicdalibor@yahoo.com

Jovana Z. Vasiljković, MA

Doctoral Candidate at the University of Business Academy in Novi Sad, Faculty of Law
for Commerce and Judiciary
Legal secretary of Faculty of Pharmacy, Novi Sad, Serbia
e-mail: vasiljkovicjovana5@gmail.com

INSTITUTE OF ADOPTION IN COMPARATIVE LAW

Summary

The subject of research in this paper is the analysis of institute of adoption, which is the most important form of family protection for children without parental care and is based on the establishment of a kinship relationship between the child and the new parents. Adoption is a social, legal and emotional process that enables children who cannot be raised by biological parents and relatives to become, legally and permanently, members of the adoptive family. On the basis of the above, the relevance of the adoption institute is evident, and particular attention will be paid to comparative analysis of the provisions governing it in various legislations. The aforementioned implies the aim of the paper, which is a comparative overview of the adoption institute according to the solutions contained in the positive Swiss, German, French and Russian legislation. As a concluding consideration, we summarize the legal regulation governing the institution of adoption in the selected legislation.

Keywords: adoption, adoptee, adoptive parent, parent, comparative legislation.

Primljeno: 14.1.2020.

Prihvaćeno: 9.3.2020.